



Kurs 3, KSM VT 2025

Kursansvarig: Michael Godhe

Från underhållning till propaganda –

Filmskapares makt över historien

Av: Anton Segersson, Johanna Adsell & Andreas Eldfogel

1. Inledning och problemformulering	3
2. Syfte och frågeställningar.....	4
2.1 Återkommande centrala begrepp	5
3. Tidigare forskning	6
3.1 Tillvägagångssätt.....	6
3.2 Material	7
4. Analys och diskussion	11
5. Slutsats	17
6. Källförteckning.....	18

1. Inledning och problemformulering

"Filmer handlar om att skapa en upplevelse av verkligheten, inte om att återge den exakt som den är." ~ Christopher Nolan ~

Den brittiske filmregissören Christopher Nolan har troligtvis rätt i sak när det kommer till den allmänna känslan kring filmens varande i vår samtid. Detta påstående kan däremot ifrågasättas när filmer ska skildra händelser som faktiskt har hänt där fakta fyller en viktig del i historien. Vad händer när källkritiken tynar bort i takt med det snabba flödet i dagens medier? Uppmålandet av kriser, i synnerhet krig, har en stor del i dagens filmindustri där producenter ser en tydlig vinning i att skapa en egen tolkad verklighet. Allt för att glorifiera och bjuda in konsumenterna till en annan, mer underhållande vinkel av ett historiskt nedslag. Har filmskaparna egentligen något ansvar i att förmedla sanningsenlig information eller är underhållningsvärdet en mer vital faktor?

Vi kommer i denna forskningsöversikt att göra en undersökning av filmens förtrollande av dess konsumenter. Vår tanke är att fördjupa oss kring vad som sker hos mottagarna men även hos producenterna när historiska händelser transformeras. Vi anser att detta är relevant för att kunna lyfta fram de olika rollerna, negativa som positiva, filmmediet spelar i att förmedla berättelser. Vad sker egentligen när detaljer ändras, utelämnas, förstärks eller rent av förvrängs för att skapa en mer spännande eller gripande berättelse?

Att det görs filmer om dramatiska och våldsamma händelser är inget nytt inom populärkultur, det finns både nya och uråldriga exempel på detta. *"Based on a true story"* är ett uttryck vi alla mött i soffan, men hur sanningsenlig måste man vara för att kasta sig med denna försäkrande mening? Det finns mängder med filmer som skildrar historiska händelser, i synnerhet från andra världskriget, med flertalet titlar som känns igen i de flesta hushåll. Så hur påverkar dessa filmer vår uppfattning av det vi faktiskt läst och lärt oss om just andra världskriget?

Filmer har sedan lång tid tillbaka spelat en stor roll kring hur vi minns, förstår och uppfattar historiska händelser. När det kommer till andra världskriget har filmmediet ständigt pumpat ut skildringar om krigets vitala händelser men med producenternas egna tolkningar. Kraften som filmen kan utgöra i form av propaganda är ständigt närvarande i vår samtid men var det i högsta grad även under andra världskriget och efterkrigstiden. Filmen har inte bara återspeglat historien utan aktivt även bidragit till hur den tolkas, vem eller vad som ska sättas i fokus och vilka berättelser som aldrig filmatiseras för att sedan riskeras att falla i glömska.

Uppenbarligen finns det politiska syften där en films berättande av exempelvis en kris kan användas för att förmildra något som i verkligheten var en rejäl törn eller skamfläck för en nation. Med tiden lyser avsaknaden av källkritik och man ser denna mer förmildrande "verklighet" som filmen återspeglar sedan som sanningen; "*Jo, men filmen X visar ju vad som hände under krisen Y*". I dessa fall tenderar ofta de konsumenterna med minimal källkritik att sprida ordet om filmen då den återspeglar en viktig historisk händelse så bra enligt deras tycke. Den förstod ju allt så lätt. Mun till mun kan desinformation sedan spridas som en löpeld vilket riskerar att bli en negativ faktor för historieberättandet som fakta. Sanningen är oftast mer invecklad än så där flera ingångsvinklar behöver inbegripas för att få en helhetsbild av ett historiskt event. Människor inom utbildningssektorn fyller således en viktig roll genom att uppmärksamma elever om vikten av granskning av mediala historieskildringar vilket vi även kommer analysera och belysa i vår översikt.

Med tanke på att västvärldens alster är de som exponeras mest för oss i Sverige blir detta också en viktig infallsvinkel att ta med i vår undersökning. Detta för att inte stirra oss blinda på vad till exempel Hollywood förmedlar där då även vi riskerar att bli vaga källkritiskt. Det är ofrånkomligt att de mäktigaste nationerna i väst får mest inflytande på gemene man i samhället där så många medier styrs från makthavare med eget narrativ och vinning. Således vill vi försöka få en vidgad bild och även inkludera stormakter i öst.

Slutligen kommer vi också uppmärksamma filmens betydelse i utbildande och positivt syfte vilket fyller en viktig funktion i dagens samhälle. Det finns många exempel på historiskt korrekta filmer som på så sätt även kan användas i historielärande syfte. Filmen har också en tendens att sluka oss konsumenterna på ett annat sätt än vad historieböckerna gör. Något som inte ska underskattas.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna forskningsöversikt är att undersöka hur film kan påverka våra minnen av historiska händelser. Vi vill specifikt rikta ett fokus mot krigsrelaterade historiska nedslag och då i synnerhet andra världskriget. Hur kriget gestaltas i film och hur dessa filmer kan påverka tittarens uppfattning om händelserna i fråga. Många gånger beskrivs inte dessa historiska event på ett verklighetsförankrat vis och även om tittarna är medvetna om

potentiella felaktigheter kan de fortfarande komma ihåg och/eller återskapa felaktig information.

Idag är andra världskriget som tema reproducerat i massantal inom populärkultur vilket är något som kan vara väldigt positivt då detta är historia vi måste minnas och lära ifrån. Däremot blir det problematiskt när publiken ser all denna gestaltning som fakta och eventuellt skapar en förvrängd syn på vad som verkligen skedde. Kontentan vi vill upplysa kring är huruvida källkritikens varande eller icke varande i vår samtid och hur filmen i slutändan påverkar historien och utbildandet av densamma.

Frågeställningarna vi formulerat och kommer att utgå från är följande två:

- Hur kan källkritik inbegripas när film används i utbildande syfte och vilket ansvar har filmskapare respektive tittare för att säkerställa en korrekt tolkning av historiska händelser i film?
- På vilket sett påverkar dramatiserade skildringar av historiska händelser i film vårt kollektiva minne och i vilken grad kan dessa filmer bidra till skapandet av fabricerade uppfattningar?

2.1 Återkommande centrala begrepp

1. **Mytologiserande** - göra till -en myt, skapa en myt kring något. *Besläktade ord: myt, mytologi, mytologisering.*¹
2. **Monolitiskt** - som är utförd i ett enda materialstycke (speciellt sten) *interiören har något monolitiskt över sig (överfört om abstrakta företeelser) slutet, ogenomtränglig en monolitisk diktatur.*²
3. **Kollektivt minne** - Kollektivt minne beskrivs ofta som statisk kunskap om tidigare (historiska) händelser som delas av en grupp människor.³

¹ Scopus

² [NE - Ordböcker](#)

³ Scopus

4. **Narrativ** - berättande, framför allt om texter som framställer händelserna i ett verkligt eller påhittat förlopp i tidsordning.⁴
5. **Intertextualitet** - (i litteraturteori) (studiet av) en texts mer eller mindre utsagda beroende av andra texter || -en⁵

3. Tidigare forskning

3.1 Tillvägagångssätt

Vi har sonderat noga kring de olika källorna vi vill använda i vår forskningsöversikt. Det gäller att hitta olika vinklingar för att täcka de fokusområden vi vill undersöka. Google Scholar, Scopus och LIU-biblioteket (DIVA) är de sökmotorer vi använt oss av främst. Vi har såklart letat efter primärkällor men har även via sekundärkällor hittat vägar fram till primära källor med nyttigt material. Vi har aktivt letat för att hitta källor som vidimerar vårt syfte och ger oss olika perspektiv kring vårt ämne.

Större delen av våra källor är skrivna av beteendevetare och utgår ifrån diverse psykologiska perspektiv och experiment. Detta finner vi relevant då uppkomsten av förändrade minnen inte är ett aktivt val tittaren tar. Det händer omedvetet och handlar endast om att skapa en form av sammanhang till det vi ser. Alltså är det inte lika effektivt att gräva i varför detta händer om man endast utgår ifrån exempelvis ett naturvetenskapligt perspektiv. En av våra källor belyser även perspektivet gällande filmskapandet i öst vilket var något vi verkligen ville inkludera i vår översikt för att få en mer kompletterande helhetsbild.

⁴ [narrativ - Uppslagsverk - NE.se](#)

⁵ [Vad betyder intertextualitet - Synonymer.se](#)

3.2 Material

*“Positive and Negative Effects of Monitoring Popular Films for Historical Inaccuracies.”*⁶

Texten diskuterar hur film används i ett pedagogiskt syfte för att lära elever i USA kritiskt tänkande. Man visar filmklipp där en del av klippen visar desinformation i korrelation till studerade texter som korrekt beskriver händelsen. En del av försökspersonerna fick i uppgift att hålla utkik efter desinformation i filmen. Ändå missade flertalet personer att lokalisera det dolda falska budskapet eller återgav fel information. Detta trots att man upptäckt var i klipppet informationen inte korrelerade med texterna de studerat inför filmen.

Man betalade 63 så kallade “Duke University undergraduates” dvs förstaårselever för att medverka i undersökningen, de hade tre försökspersoner utöver dessa. Däremot blev dessa tre exkluderade då de ej följde instruktionerna ordentligt.

Budskapet med studien är bland annat att elever behöver lära sig att samla information och fakta från flera olika källor. Något som är extra viktigt när det handlar om lärande historia för att således forma en korrekt uppfattning av historien.

Texten är funnen genom att använda oss av Scopus AI för att få fram relevanta sökord. Dessa sökord använde vi sedan för att hitta olika källor att granska genom olika frågeställningar. Denna källa är även citerad 24 gånger vilket bekräftar trovärdigheten. Den ger ett nyttigt perspektiv på hur användningen av film i utbildningssyfte kan vara problematiskt och hur källkritik bör läras ut i samband med bland annat historialektioner. Här fokuserar man mer på ansvaret hos de som ser filmen.

*“Warnings reduce false memories for missing aspects of events.”*⁷

Denna studie undersöker hur varningar kan påverka uppkomsten utav förändrade minnen av händelser som berättas via film. Deltagarna exponerades för olika typer av varningsnivåer precis innan de fick information om en händelse. Det visade sig då att varningar kan ha en

⁶ Umanath, S., Butler, A.C. and Marsh, E.J. (2012) ‘Positive and Negative Effects of Monitoring Popular Films for Historical Inaccuracies’, *Applied Cognitive Psychology*, 26(4), pp. 556–567. doi:10.1002/acp.2827.

⁷ Gerrie, M.P. and Garry, M. (2011) ‘Warnings reduce false memories for missing aspects of events’, *Experimental Psychology*, 58(3), pp. 207–216. doi:10.1027/1618-3169/a000087.

positiv effekt för att förebygga och minska uppkomsten av falska minnen, speciellt i aspekter som faktiskt inte ingick i händelsen. De utförde experimentet på 144 psykologistudenter från Victoria universitetet i Wellington i utbyte mot kurskrediter.

Författarna drog slutsatsen att man, med hjälp av förvarningar, har möjligheten att minska risken för att tittaren skapar felaktiga minnen som viktiga händelser. Resultaten har betydelse för förståelsen av hur minnesprocesser kan påverkas av externa faktorer. De menar att detta även kan appliceras i rättsprocesser där exakt information är avgörande för utkomsten av situationen. De belyser yttrefaktorers påverkan på vår förmåga att återta korrekt information samt vilken stor påverkan det kan ha på våra minnen. I studien undersöktes även om vilken effekt en varning på slutet av filmen gav på personernas kritiska tänkande.

Texten är funnen genom att Scopus AI för att få fram relevanta sökord som vi sedan använde för att hitta flertalet källor att granska genom olika frågeställningar. Vi ställde dessa frågor mot varandra och fick fram resultat som gav oss inspirerande källor att undersöka. Denna källa är även citerad fem gånger. Texten ger exempel på åtgärder man kan inkludera i filmskapandet för att minska uppkomsten av förändrade minnen genom att bland annat testa effektiviteten på varningar före och efter ett klipp. I denna studie läggs vikten av ansvaret över på filmskaparen eller den som visar filmen.

“Preserving Memory or Fabricating the Past? How Films Constitute Cinematic Archives of the Holocaust.”⁸

Denna forskning berör en känslig och mörk del i vår historia, nämligen Förintelsen. Författaren Tobias Ebbrecht-Hartmann undersöker hur filmer som skildrar förintelsen fungerar som “filmiska arkiv” och hur våra minnen påverkas av dessa skildringar. Filmer som analyseras är bland annat världskända titlar som *Schindlers List* och *The Pianist*. Regissörerna har för dessa filmer använt historiska arkivmaterial och rekreationer för att forma tittarens förståelse av Förintelsen. När man återskapar minnen genom repetition och cirkulation av bilder lagras visuella minnesikoner för mottagaren. Detta kan i sin tur leda till en tydlig inverkan på vårt kollektiva minne och förträngning av andra betydelsefulla minnen kan bli ett faktum.

⁸ Ebbrecht-Hartmann, T. (2015) “Preserving Memory or Fabricating the Past? How Films Constitute Cinematic Archives of the Holocaust” *Cinema & Cie*, XV(24), pp. 33–47.

Ebbrecht-Hartmann diskuterar också huruvida dessa filmers referenser till tidigare filmiska skildringar skapar ett slags nätverk där filmskapare tenderar att vilja efterlikna varandra men med sin egen touch för att omforma tidigare verk till sina egna. Genom att undersöka dessa aspekter belyser artikeln faktumet att filmer självklart bevarar och återberättar historier men att dessa filmskapare aktivt formar och ofta förändrar det kollektiva minnet av Förintelsen.

Detta är en vetenskapligt granskad tidskrift vilket bekräftar att vi kan använda den i forskningssyfte. Vi har hittat denna forskning via Researchgate där den även är hänvisad till sex gånger och refererad till två gånger. Texten vidrör en mörk del ur andra världskriget och hur filmer gestaltar tyngre historieinslag men även hur filmskapare repeterar varandra. Detta blir således en nyttig källa för oss att använda i vår forskningsöversikt då detta bidrar till påverkan av vårt kollektiva minne kring en specifik händelse.

“Skapandet av minnen i US-amerikansk och kinesisk krigsfilm under efterkrigstiden.”⁹

Denna doktorsavhandling av David Carlsson (2016, Linnéuniversitetet) fokuserar på hur filmer från USA och Hollywood kontra Kinas motsvarighet skildrar historiska händelser via krigsfilmer. Han skriver om hur dessa skildringar har format kollektiva minnen kring krig och konflikter där särskild inriktning ligger på efterkrigstiden. En konflikt som berörs är Andra Världskriget där USA och Kina slogs mot en gemensam fiende; Japan.

Carlsson analyserar och undersöker bland annat kring hur stormakterna framställer Japan som fiende i filmer och hur man kan skildra det på olika sätt för att framhäva sig själva. Han betonar likheter och olikheter i hur framställan sker men även hur nationell mytbildning och propaganda är centrala i filmerna som berörs hos de båda stormakterna.

Slutligen så konstaterar författaren att både kinesiska och amerikanska krigsfilmer spelar en central roll i framhävandet av sina nationella identiteter där en överlägsenhet, heroism och patriotism ska prägla tittarens uppfattning av nationen. Skildringarna är också utformade på ett sätt som ska passa de politiska och ideologiska behoven för landet. Detta visar på en intressant jämförelse mellan två mäktiga nationer och deras sätt att bearbeta och presentera krig genom film. Detta ger insikter kring hur filmmedier påverkar och skapar ett historiskt medvetande beroende på vilken nation som är upphovsmakare till berättelsen.

⁹ Carlsson, D. (2016). Skapandet av minnen i US-amerikansk och kinesisk krigsfilm under efterkrigstiden (Dissertation). Hämtad från <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-54011>

Källan är hittad via Diva. Linnéuniversitet är skolan där David Carlsson har slutfört sin doktorsavhandling. Den är bibliografiskt granskad och godkänd vilket vidimerar dess trovärdighet. För att få ett österländskt stormaktsperspektiv i kontrast mot västvärlden fann vi denna forskning mycket givande till vårt helhetsgrepp om filmers påverkan på historia.

*“Flicker: Your brain on movies.”*¹⁰

I denna bok studerar neurovetenskapsmannen och professorn Jeffrey M. Zacks kring hur våra hjärnor bearbetar och reagerar på film. Han undersöker även hur våra hjärnor är tränade för att känna igen filmers mönster vilket hjälper oss att förstå och uppskatta andemeningen. Zacks forskning berör också hur filmskapare skildrar historiska händelser på ett fabricerande men underhållande sätt vilket leder till att vi är mer benägna att acceptera filmens handling som en sanning. Skaparna tenderar att ha en monolitisk inställning genom att förenkla och anpassa komplexa historier för att bilda det narrativ som når flest tittare. Viktiga detaljer kan således i många fall utelämnas och bidra till falska uppfattningar.

Författaren fördjupar sig på viktiga aspekter såsom kulturella och politiska motiv hos filmskaparna. Detta sker troligtvis indirekt i alla produktioner då producenten skapar sitt alster baserat från sin egen synvinkel av den händelse som ska återberättas. En synvinkel som är fött ur ens egna uppfattning av verkligheten. Sedermera ska filmer, enligt Zacks, ses som en tolkning av verkligheten snarare än exakta återgivningar.

Källan är hittad via Google Scholar. Författaren Jeffrey M. Zacks är trovärdig då han är en respekterad professor och neurovetenskapsman. Han har mottagit flera utmärkelser inom ämnen som erkänner utomordentliga bidrag inom experimentell och kognitiv psykologi¹¹. Vi anser att källan är validerad att användas för vårt syfte i projektet då vi får ett tydligt psykologiskt och neurologiskt perspektiv. Även kring hur filmskapare har egna direkta och indirekta motiv i att förändra historier på bioduken.

¹⁰ Zacks, J.M., 2015. *Flicker: Your brain on movies*. Oxford University Press.

¹¹ [Psychonomic Society recognizes Zacks with Mid-career Award - The Source - WashU](#)

4. Analys och diskussion

När vi startar vår analys så utgår vi ifrån ett sociokulturellt perspektiv, detta i och med att vi anser att populärkultur formar allmänhetens uppfattning av historiska händelser. Vi applicerar detta på informationen vi hämtar från källorna och väver in olika perspektiv som källan i fråga utgått ifrån. I stora drag skildrar denna forskningsöversikt en tydlig fenomenologisk inriktning där människors tolkningar och uppfattningar kring filmskildringar om historiska nedslag påverkar historieberättandet i sin helhet.

Som vi nämnt tidigare i vår forskningsöversikt så är många populära filmer baserade på riktiga historiska händelser och innehåller därför en del, om inte mestadels, gestaltade beskrivningar av historier. Däremot tar många regissörer sig kreativa friheter för att göra historien mer underhållande, ett faktum som även tar plats i artikeln *Positive and Negative Effects of Monitoring Popular Films for Historical Inaccuracies*. Det är dessa förändringar eller dramatiseringar av historia som kan komma att bli problematiska. Umanath, S., Butler, A.C. och Marsh, E.J menar i sin studie att användningen av film i utbildningssyfte är effektivt men bör komma med feedback och en varning om desinformation. Trots att försökspersonerna i studien fick veta att klippet de skulle få se innehöll information som ej stämde överens med verkligheten så var det flera försökspersoner som inte kunde urskilja detta eller hitta felet men ändå hade en förvrängd bild av vad som faktiskt hände. Deras slutsats menar på att vid användning av film i undervisning så måste eleverna också lära sig vikten av källkritik. De argumenterar för att lägga vikt på användningen av flera betrodda källor för att sedan kunna bilda en verklighetstrogen uppfattning av ett historiskt event.

Forskningen undersöker både negativa och positiva konsekvenser av att vara medveten om desinformation i film och hur detta påverkar vårt minne av en händelse. Detta stärker det vi formulerat i vårt syfte och våra frågeställningar kring källkritik. De anser att lärarna har ett ansvar i att lära elever hur viktigt källkritik är, speciellt relaterat till historiska ämnen. Det gäller att i tidig ålder lära sig att ha ett kritiskt öga och jämföra flera olika typer av källor för att bilda sig en ordentlig bild av sanningen. Därav hamnar ansvaret på ett sätt hos de lärare som väljer att använda sig av film i ett utbildningssyfte då de måste vara väldigt noga med, att i samband med dessa lektioner, också utbilda och påminna om källkritiken. Man kan också dra slutsatsen att ansvaret sedan ligger på eleverna och den enskilda individen som ser filmen. De har lagt stort fokus på minne och informationsbearbetning med utgångspunkt ur

det psykologiska kognitiva perspektivet, ett perspektiv som bland annat betonar hur vi återkallar information.

Gerrie, M.P. and Garry, M. har tillsammans forskat om hur varningar gällande felaktig information kan minska uppkomsten av felaktiga uppfattningar. De undersöker hur medvetenheten om eventuella felaktigheter kan göra att människor är mer kritiskt inställda till informationen de fått eller ska få till sig och tack vare detta minska uppkomsten av förändrade minnen. Man menar att när personer ser filmer som saknar delar av historien så fabricerar man egna minnen för att fylla dessa luckor. Detta upplevdes problematiskt då dessa ifyllda tomrum uppkommer utan något uttryckligt förslag eller annan form av manipulation av försökspersonernas uppfattning. Forskarna upptäckte detta under andra tester där man upplevde att deras försökspersoner fabricerade stimuli såsom ord och bilder under andra tester, men saker som inte alls har visats eller sagts under testets gång dök ändå upp som svar. Detta utvecklade deras nyfikenhet kring minne i korrelation med yttre påverkan och för att undersöka denna åkomma på ett grundligt men nyanserat sätt så skapade de två experiment baserat på filmstimuli.

Enligt tidigare forskning som Gerrie och Garry refererat till så tenderar vi att fylla luckor i filmer med bilder som känns familjära och liknar riktiga minnen vi har. Så om vi kan se likheter och referera till ett eget minne eller en händelse vi tidigare exponerats för så är sannolikheten stor att vi börjar blanda dessa. Detta för att skapa en hel tidslinje utan luckor. De drar slutsatsen att detta bör kunna påverkas om vi vet att det vi sett inte är en vattentät beskrivning av verkligheten. För att undersöka detta så använde de sig av tre olika tillvägagångssätt under samma experiment. I det första tillvägagångssättet så fick försökspersonerna ingen varning om att klippet de kommer se innehåller desinformation. Det andra tillvägagångssättet innehöll en varning före klippet spelades medan den tredje metoden varnade efter att försökspersonerna sett klippet.

Den förstnämnda källan av Umanath, S., Butler, A.C. och Marsh, E.J och forskningen av Gerrie, M.P. and Garry, M. (2011) '*Warnings reduce false memories for missing aspects of events*' har väldigt lika tillvägagångssätt, men vi hittar skillnader i både syfte och metodik. Båda artiklarna har frågeställningar som är relaterade till minne och hur vårt minne påverkas av olika typer av yttre faktorer, både hur vi uppfattar och hur vi minns information. Gerrie och Garry (2011) har valt att lägga sitt fokus på varningar om felaktig information och hur dessa varningar kan minska risken för att skapa egna uppfattningar. Tillvägagångssätten är

snarlika men metoderna skiljer sig där Umanath, Butler och Marsh fokuserar på lärarens roll i att utbilda *innan* en elev tar till sig av en film som skildrar en historisk händelse. Gerrie och Gerrys forskning trycker mer på att filmskaparnas ansvar i att förvarna men även signalera tydligt i efterhand att något är *baserat* på verkliga händelser och ska ses som en tolkning snarare än en faktisk sanning.

Den största frågan som känns obesvarad efter dessa forskares experiment är just vem ansvaret ligger på. Man kan tolka detta på två olika sätt. Umanath och Marsh lägger stor vikt på den källkritiska aspekten och vikten av varning innan ett klipp att informationen inte är helt korrekt. Det vill säga att ansvaret ligger hos tittaren, att vi som uppfattar informationen också måste ha rätt verktyg för att bearbeta och sälla i vad som är sant och inte. Det går också att dra slutsatsen att det finns en form av delat ansvar. Tittaren måste vara medveten om att filmen är en tolkning av historien medan som producent är det viktigt att ha en grundförståelse för den historiska händelse som skall återberättas, men också ur en opartisk vinkel. Detta ser vi mycket i David Carlssons doktorsavhandling som ger oss ett ännu djupare perspektiv på detta sätt att tolka vems ansvaret är.^{12 13}

För att få en vinkel på hur Asien producerar och vinklar sina historier via film tog vi del av Carlssons doktorsavhandling vid Linnéuniversitetet 2016. Han fokuserar på hur stilistiska grepp i form av musik, bild och ljud i filmer skapar minnen och upplevelser. I sin avhandling går han även på djupet kring Kinas filmproduktion kontra Hollywoods vilket visar på tydliga skillnader i hur man skildrar samma historiska nedslag. Detta är även det segment vi har fokuserat mest på i vår analys och diskussion.¹⁴

Japan var fiende till både USA och Kina under andra världskriget och blir således den gemensamma faktorn i studien kring hur filmindustrin från Öst och Väst beskriver händelser, fienden och sig själva under kriget men särskilt under efterkrigstiden. Något som sticker ut i narrativen är att Kinas produktioner fokuserar på kollektivet och det kinesiska folket som en nationell enhet mot Japan medan USA och Hollywood målar upp enskilda och moralstarka

¹² Gerrie, M.P. and Garry, M. (2011) 'Warnings reduce false memories for missing aspects of events', *Experimental Psychology*, 58(3), pp. 207–216. doi:10.1027/1618-3169/a000087.

¹³ Umanath, S., Butler, A.C. and Marsh, E.J. (2012) 'Positive and Negative Effects of Monitoring Popular Films for Historical Inaccuracies', *Applied Cognitive Psychology*, 26(4), pp. 556–567. doi:10.1002/acp.2827.

¹⁴ Carlsson, D. (2016). Skapandet av minnen i US-amerikansk och kinesisk krigsfilm under efterkrigstiden (Dissertation). Hämtad från <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-54011>

hjältar i huvudroller. Hollywood bygger sina filmnarrativ snarlikt men alltså med en idé om en nationell hjältesymbol som är överlägsen sina fiender.

Generellt kan man se en tydligt polariserad bild där romantiseringen av stormakterna USA och Kina i paritet med demoniseringen av Japan blir högst påtaglig och väldigt endimensionell. Det visar också att filmskaparna själva påverkas av sin nationella bakgrund och blir således sällan neutrala i sitt framställande av historiska milstolpar. När man sedan utelämnar historiska skamfläckar för nationen blir det tydligt att man vinklar historien till sin fördel och sätter ett slags censur på den faktiska helhetsbilden. Carlsson nämner ett tydligt exempel där forna diktatorn Mao Zedongs påverkan på Kinas filmindustri lyfts fram. Han införde en konstcensur där regeringen har rätt att förbjuda filmer om de inte uppfyller särskilda krav som går i linje med det styrande kommunistiska partiets vinning. Nanjing-massakern är ett tydligt exempel¹⁵ på detta som skedde strax innan andra världskriget 1937 då Japan invaderade dåvarande huvudstaden Nanjing. Som politisk vinning och positivt relationsbyggande till Japan valde man under efterkrigstiden att utelämna denna hemska händelse i mediala sammanhang. Något som sedan i takt med politiska skiftningar länderna emellan har övergått till att propageras en hel del kring i Kina. Detta för att framhäva sin egen suveränitet och sopa andra, egna skamfläckar under mattan, exempelvis massakern på Himmelska Fridens torg.¹⁶

Det ska dock påpekas att sättet som USA och Kina framställer sin gemensamma fiende Japan har inte enbart varit av demoniserande karaktär. Den kinesiska filmen *Nanjing! Nanjing!* (2009) porträtterar en japansk soldat i huvudrollen där han traumatiseras hårt av de krigsbrott hans landsfränder begår och han målas upp som en empatisk person trots hemskheterna han deltar i.¹⁷ Faktum är också att Hollywood har svängt i sin relation till Japan då deras politiska intressen är desto mer sammanflätade nu än under och direkt efter andra världskriget. Detta har lett till mer positivt klingande produktioner där japanen beskrivs i ett ljusare skimmer. Dock ständigt i en stereotypisk ödmjuk och underlägsen ton gentemot USA som en övermäktig nation.¹⁸

Sammanfattningsvis är det uppenbart att dessa stormakter ser en klar vinning i att sprida sin propaganda via film och fabricera kollektiva minnen hos mottagarna. Filmproduktionerna

¹⁵ IBIDEM s.11

¹⁶ IBIDEM s.11-12

¹⁷ IBIDEM s.12

¹⁸ IBIDEM 13-14

skildrar inte bara händelserna i sig utan fungerar som ett verktyg för att forma nationella identiteter. Det kollektiva motståndet kännetecknar Kina medan den amerikanska filmen sätter individens hjältemod och moral i centrum.¹⁹

Jämför man sedan med hur Zacks beskriver det i sin bok *“Flicker: Your brain on movies”*²⁰ så kan man lätt dra paralleller till hur ansvaret gällande källkritiken fördelas mellan producent och konsument. Kan man kräva av filmskapare en legitim mängd research inför en produktion eller är det upp till tittaren att alltid ha en källkritisk analys? Svaret ligger förmodligen mitt emellan där ett ömsesidigt ansvar bör finnas.

I sin forskning visar Zacks hur neurologi har en tydlig koppling till hur vi tolkar in och uppskattar narrativen i filmer. Vår perception och uppmärksamhet som tittare värderas högt för producenten som via dramatiska effekter såsom ljus och ljud hand i hand med plötsliga bildövergångar får oss som tittare att reagera mer kognitivt. För att knyta an tittaren till filmerna ytterligare vill man också skapa en empatisk känsla genom att få tittarna att identifiera sig med karaktärer eller situationer och på så sätt frambringe känslomässig respons vilket påverkar mottagarens tolkning av budskapet. I stort sett alla filmer har tydliga narrativ där man ofta pratar om en förväntan och belöning. Man bygger upp filmens handling till en känslomässig urladdning där handlingen tar en vändning eller når klimax vilket aktiverar dopaminsystemet. Vi som åskådare blir nöjda, tillfredsställda och vill således fortsätta titta på filmen och hyllar den i efterhand. Producenterna behöver använda dessa neurovetenskapliga verktyg för att skapa effektiva alster medan konsumenterna bör vara medvetna om hur filmerna är skapta för att påverka deras upplevelse och känslomässiga status. Filmer har en kraftfull inverkan på vår hjärna där producenternas förståelse för neurologin återspeglas i hur vi själva interagerar och absorberar den stimuli vi utsätts för.

Kollektiva falska minnen eller mandelaeffekten som man i folkmun säger är ett ständigt återkommande begrepp när forskning kring hur historiska skildringar i film utmålas. Filmer tenderar att skapa falska minnen vilket begär mer av tittaren i sitt kritiska tänkande.

¹⁹ Carlsson, D. (2016). Skapandet av minnen i US-amerikansk och kinesisk krigsfilm under efterkrigstiden (Dissertation). Hämtad från <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-54011>

²⁰ Zacks, J.M., 2015. *Flicker: Your brain on movies*. Oxford University Press.

Som författaren Tobias Ebbrecht-Hartmanns skriver²¹ i sin undersökning kring skildringen av Förintelsen där han nämner att våra kollektiva minnen grundar sig i hur exempelvis filmen *Schindlers List* målar upp denna hemska händelse.²² Hjälten Oskar Schindler måste passa ett narrativ ur Hollywood-vinkel där vår allmänna uppfattning av denna karaktär blir den historiska sanningen. Vi minns kollektivt huvudpersonen Schindler från filmen snarare än Schindler från historien vilka högst troligt skiljer sig en hel del. *“Där är ju Schindler”* lär konsumenter sedan skandera när de ser skådespelaren Liam Neeson på röda mattan. När också den populära regissören Steven Spielbergs sätter sin signatur på samma film bidrar det givetvis positivt till en ökad exponering och profitering. Något som i sin tur uppmuntrar andra filmskapare till att vilja efterlikna en framgångsrik film men med sin egen touch. Det blir lager på lager, film för film, där varje nytt alster som efterliknar sin föregångare fabricerar händelsen ytterligare och intertextualiteteten är ett faktum. Producenter bekräftar således reproduktioner som legitima vilket gör källkritiken alltmer frånvarande. Filmer får sedermera en avgörande roll i att påverka det kollektiva minnet och allmänhetens förståelse av historiska händelser.

Denna diskussion leder snabbt in på våra två första källor som studerar närmre hur vi som tittare också har ett ansvar i att vara en kritisk spegel mot filmers ofta förenklade narrativ. Detta för att inte svepas in i ett kollektivt falskt minne alltför lättvindigt. I dessa undersökningar understryker man vikten av källkritik och inte se filmer enkom som kunskapskällor utan också kritisera och belysa anomalier i historierna. Att man ska se filmer som ett nyttigt inslag i utbildning så länge kunskapen förmedlas med en tydlig passus om att det är en tolkning av verkligheten snarare än verkligheten i sig. Detta bör göras på olika sätt men en tydlig förbättring är att inom lärandeforum ha på sig kritiker-glasögonen vid historiska filmskildringar. Ett ansvar som läggs på lärare och föreläsare utöver elevernas sunda förnuft. Filmskapare förvarnar också även idag i form av *“based on a true story”* vilket kan tendera att bli slentrian och inte lika effektivt. Tittare fokuserar på orden *“true story”* och sen glömmer den kritiska infallsvinkeln när underhållningsvärdet i filmen slukar

²¹ Ebbrecht-Hartmann, T. (2015) “Preserving Memory or Fabricating the Past? How Films Constitute Cinematic Archives of the Holocaust” *Cinema & Cie*, XV(24), pp. 33–47.

²² IBIDEM 36–39.

konsumenten. Något som troligtvis kan förbättras genom att även i filmens eftertexter påminna om trovärdigheten i berättelsen.^{23 24}

5. Slutsats

I vår forskningsöversikt diskuterar vi i detalj kring hur film i utbildningssyfte och i allmänhet kan påverka vår tolkning av historiska händelser genom att tittarna kollektivt kan fabricera egna sanningar. Den överlägger dessutom var gränsen skall gå utan att påverka underhållningsfaktorn men även vem det faktiska ansvaret att förebygga falska minnen ligger på. Det vi kan konstatera är att ansvaret bör vara ömsesidigt mellan producent och konsument. Vi som tittare behöver vara tillfredsställda för att kunna ta till oss berättelsen medan producenten bygger narrativ för att möta våra förväntningar. Producenten *tolkar* den historiska händelsen och vi tar till oss filmen på olika sätt beroende på hur blank kritisk spegel vi riktar mot den.

Med hjälp av tidigare forskning har vi kunnat dra slutsatserna att det är närmast omöjligt att helt verklighetsenligt återskapa en historisk händelse utan att tumma på underhållningsvärdet av det hela. Det går dessutom aldrig att veta exakt hur det var och vad som hände under ett krig från såpass långt tillbaka som Andra Världskriget, vilket är det krig vi fokuserat på. Dokumentära skildringar är det närmsta sanningen vi kommer. Även om man skulle lägga tiden och resurserna på att försöka återskapa en hundra procent korrekt beskrivning av en specifik händelse så finns det en problematik i att allt skulle få plats i en film som inte ska bli flera timmar lång. Detta innebär att man ändå skulle behöva avgränsa vad som får vara med och inte, vilket i sig blir en fabricering av verkligheten. Det skulle även påverka den positiva känslan som uppstår kring filmer som är uppbyggda med ett beprövat narrativ där förväntningar och belöningar står i centrum. Är man nöjd när man tar del av en film tenderar vi att ta till oss historien på ett tydligare sätt. Eftersträvan efter spridning och framgång väger således tyngre än maximerad korrekthet vilket i sig alltså inte behöver vara dåligt då ökad medvetenhet kring historier ska ses som en mycket positiv effekt.

²³ Umanath, S., Butler, A.C. and Marsh, E.J. (2012) 'Positive and Negative Effects of Monitoring Popular Films for Historical Inaccuracies', *Applied Cognitive Psychology*, 26(4), pp. 556–567. doi:10.1002/acp.2827.

²⁴ Gerrie, M.P. and Garry, M. (2011) 'Warnings reduce false memories for missing aspects of events', *Experimental Psychology*, 58(3), pp. 207–216. doi:10.1027/1618-3169/a000087.

Skamliga historiefläckar är också en viktig parameter vi tagit upp där upphovsmakaren helst inte vill framställa sig själv i dålig dager. Dessa historiska nedslag blir oftast kulisser i filmer snarare än fokus. Ett exempel på detta är filmen *Pearl Harbor* där man skildrar Japans attack mot amerikanska flottan men utelämnar efterspelet och den eskalerade hämnden där atombombarna i Hiroshima och Nagasaki krävde flera tusentals civila offer. Således skapas önskade identiteter via filmernas narrativ. Man bör dock vara ödmjuk inför att det inom filmmediet pågår en intertextualitet där varje film ingår i ett nät av andra referenser, texter och filmer. Ingenting skapas ur ett vakuum utan allt påverkas av tidigare berättelser, idéer, symboler och uttryck vilket bidrar till hur man sedan väljer att måla upp ett specifikt ämne.

Slutligen kan vi konstatera att det finns en hel del för- och nackdelar kring hur filmer skildrar historier och hur vi tolkar in desamma. Den ökade medvetenheten och intresseskapandet för historia är något som vi inte kan ta för givet där filmens roll idag är avgörande. Det ska dock inte ses som en enskild källa till information utan man bör vara medveten om att filmer allt som oftast innehåller felaktigheter, avsaknad av fakta eller glorifierande aspekter. Det ansvaret bör vi alla ha med oss för att i slutändan få en korrekt och mångfacetterad förståelse för historiska händelser.

6. Källförteckning

1. Umanath, S., Butler, A.C. and Marsh, E.J. (2012) 'Positive and Negative Effects of Monitoring Popular Films for Historical Inaccuracies', *Applied Cognitive Psychology*, 26(4), pp. 556–567. doi:10.1002/acp.2827.
2. Gerrie, M.P. and Garry, M. (2011) 'Warnings reduce false memories for missing aspects of events', *Experimental Psychology*, 58(3), pp. 207–216. doi:10.1027/1618-3169/a000087.
3. Ebbrecht-Hartmann, T. (2015) "Preserving Memory or Fabricating the Past? How Films Constitute Cinematic Archives of the Holocaust" *Cinema & Cie*, XV(24), pp. 33–47.

4. Carlsson, D. (2016). Skapandet av minnen i US-amerikansk och kinesisk krigsfilm under efterkrigstiden (Dissertation). Hämtad från <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-54011>
5. Zacks, J.M., 2015. *Flicker: Your brain on movies*. Oxford University Press.